

Interjú Bencze Imrével

- *Milyen családi szálak fűzik Pestszenterzsébethez, ahol ma is lakik?*

- Itt születtem, ugyanis apai nagyszüleim még a század legelején ide költöztek fel Hartárról. Édesapám 1919-ben vöröskatonaként Böhm Vilmos hadügyi népbiztos sofőrje volt. Szamuely Tibort is ő vitte ki a repülőhöz, amikor Leninhez utazott tárgyalni. (Apámat, ahogy elmesélte utólag, nem a politika foglalkoztatta akkoriban, hanem esküvőjének előkészítése.) Én 1920-ban születtem. Édesapám civilben is sofőrként dolgozott, és beköltöztünk Budapestre, hiszen Erzsébetfalva akkor még önálló volt. 1926-tól gróf Bethlen András feleségének sofőrje lett édesapám, akkor építették ezt a házat, ahol most nyugdíjasként lakunk feleségemmel és öcsémmel, Bencze Istvánval, aki egyébként az erzsébeti gyülekezet kántora és felügyelője. A házat azonban elkészülte után először kiadták szüleim, és csak 1933-ban költöztünk ide ki. Akkor már fasori diák voltam, ugyanis Pesten 1926-tól a Bajnok utcában, a Fasor közelében laktunk. Erzsébetről is oda jártam, nemcsak a gimnáziumba, hanem a gyülekezetbe is. Ott konfirmálkoztam 1934-ben, utána csatlakoztam az ifjúsági csoporthoz. Persze Erzsébethez kötött a szülői ház, és az érettségi előtti évben az itteni gyülekezetben én lettem a gimnazista és polgári iskolai fiúk számára szervezett Luther Kör elnöke. A háború végétől pedig több mint 20 éven át itt voltam lelkész is.

- *Mi indította Sopronba, a Teológiára?*

- Több okot és személyt is meg kell említenem. Meghatározó volt, hogy anyai nagybátyám, Várady Lajos, aki egyébként csak 9 évvel volt idősebb nálam, akkor már lelkészi szolgálatban állt. A 30-as évek ébredési mozgalma is megérintett engem. Túróczy Zoltánék révén jutott el a finn ébredés Magyarországra, de az angol hatás is érezhető volt. Fasori diáktársaimmal együtt jártunk különböző, nem csak evangélikus gyülekezetek evangélizációs alkalmaira. Emlékszem például Stewart Jakab futballistából lett prédikátor előadásaira, ahova már csak az angol nyelv gyakorlása miatt is elmentünk. Ha egy alkalmat kell megemlíteni - nagy szóval - „megtérésemül”, akkor az a Fasorhoz kötődik, ahol az ifjúságot azokban az években Danhauser László segédlelkész vezette. Az ő egyik nagyheti igehirdetését használta fel Isten arra, hogy megszólítson. A gimnáziumi hittantanárunk Sólyom Jenő volt, s úgy szoktam mondani, hogy „együtt kerültünk a Teológiára”. Ő tanárként, én pedig - fasori diáktársaim közül Ferenczy Zoltánnal és Jakab Miklóssal együtt - hallgatóként. (Nagybocskai Vilmos is velünk járt gimnáziumba, de családi okok miatt csak később ment a Teológiára.)

Sokat jelentett, hogy Sólyom Jenő a szárnyai alá vett bennünket. Lelki atyánkként figyelt ránk, otthonába rendszeresen bejárhattunk, nagyon sokat törődött a volt fasori diákokkal. A történeti érdeklődésem is nagyrészt neki köszönhető. Egyetlen fénykép áll az íróasztalomon, az övé. Néhány évvel a halála előtt készült, egy német történész barátjától, Gustav Hammanntól kaptam, akivel ő ismertetett össze.

- *Milyen egyéb hatások érték Sopronban?*

- Mindenekelőtt a lutheri hatásokat kell említenem, bár Sólyom Jenő már ezt is megalapozta. A Krisztusról szóló evangéliumot lelkészi szolgálatom alatt mindig hitvallásaink és Luther tanításának szem előtt tartásával igyekeztem megszólaltatni.

A népi irodalom és a népzene is teológus koromban ragadott meg. A népzene Vajta Vilmos szerettette meg velem igazán. Ő két évvel járt fölöttem, s mikor Sopronba kerültem, ő vezette a teológus énekkart. Ezt a feladatot később én vettem át tőle. Már „zenészként” érkeztem a Teológiára, előtte tíz éven át tanultam hegedülni, és zeneakadémiai fokig jutottam el. (Egyébként a mai napig rendszeresen vonósnégyesezünk, de ezen kívül sajnos külön nem gyakorolok már!) Teológusként végighegedültem Sopront, ma is öröm sok fellépésünk

programját, meghívóját. Emellett volt cserkészcsapatunk is, táborokban, missziós utakon rengeteg népdalt énekeltünk.

Később Jánossy Lajos professzor liturgika óráinak hatására himnológiával - az egyházi ének tudományával - kezdtem foglalkozni. Azt reméltem, hogy Vajta Vilmos után én is kimehetek svédországi ösztöndíjra. Akkor ért a csalódás, amikor megtudtam, hogy ő meghosszabbította tanulmányi idejét, így nekem 1942-től csak egy ún. belföldi ösztöndíj jutott.

- *Ez önálló státuszt jelentett?*

- Nem, a féléves ösztöndíj talán egy hónapi fizetésnek felelt meg. A gyülekezeti munka mellett lettem ösztöndíjas. Miután 1942. szeptember 6-án Raffay püspök a Deák téren öt társammal együtt felszentelt, Vácra helyezett segédlelkésznek. A következő januártól azonban nagybátyám, Várady Lajos maga mellé kért Csepelre. Ez az ösztöndíj szempontjából is előnyösebb volt nekem, könnyebben tudtam bejárni levéltárba, könyvtárba. Az Akadémia kéziratárában például régi kódexekből gyűjtöttem ki énekeket. Az ösztöndíj elnyerése után rögtön felvettem a kapcsolatot Gárdonyi Zoltánnal, aki Sopronban tanított, és Sulyok Imrével, aki akkor óbudai kántor volt, de akivel aztán később 25 évig együtt szolgáltunk a kelenföldi gyülekezetben. Ők vontak be az új énekeskönyvvel kapcsolatban már akkor megindult munkába.¹ Kapi Béla dunántúli püspök volt az egyházi énekügyi bizottság vezetője. Jelentéseket is kellett készítenem a végzett kutatásaimról. Aztán a háború végének közeledtével egyre inkább lehetetlenné vált ez a munka, később pedig már alig vettem benne részt.

- *Milyenek voltak ezek a háborús segédlelkészi évek? Hogyan élték át a történelmi idők szörnyű eseményeit?*

- A Teológia befejezése utáni nyáron két hónapig táborig lelkészi kiképzésen vettünk részt, én Debrecenben. Ennek nem lett folytatása, de a fiaimnál még így is hosszabban voltam katonán! Vác után Csepelre kerültem, ahol nagyon masszív gyülekezet volt akkor. Igaz, hogy csak bérelték a parókiát, de inasotthont is fenntartottak tizenvalahány fiú számára. Ennek én lettem az igazgatója.

A háború vége felé azonban valóban sok szörnyűséget átéltünk. A zsidó deportálások során tőlünk is vittek el embereket. Adtunk ki keresztleveleket a zsidó származású híveinknek, de volt, akin ez sem segített. Egyszer egy Monor környéki táborba került személynek az iratait próbáltam kijuttatni. Próbáltak eltanácsolni az odameneteltől, hogy abból nekem is csak bajom lehet. Aztán mégiscsak megpróbáltuk, és beadtuk az iratokat. A deportálások azonban valójában nem a közelünkben látható események voltak. Annál inkább az, amikor a front áthaladt itt. Minden égett. Csepeli szobámból lóistálló lett, minden iratom, könyvem eltűnt. Nagy volt a félelem az oroszoktól, és élt sokakban az a reménység, hogy a Dunánál tartani fogják a németek a vonalat. Ezért sokan, köztük papok, a nagybátyám és Szuchovszky Lajos, az erzsébeti lelkész is átköltöztek Budára, így egyedül maradtam ezen a „fronton”. Mindkét gyülekezetben végeztem szolgálatokat, gyalog vagy biciklin rohantam egyik helyről a másikra.

A zsidó deportálások idején végzett szolgálatomnál aktívabban tudtam részt venni azoknak a német nevű erzsébetieknek a vigasztalásában és lelki felkészítésében, akiket az oroszok gyűjtöttek össze „málenkij robot”-ra. Hozzám hozta kereszteltetni a gyermekét egy olyan valaki, aki az oroszoknak tolmácsolt, és ő ajánlotta, hogy mindig Luther-kabátban járjak, és szerezzek igazolást arról, hogy lelkész vagyok. Így nekem nem is lett bántódásom,

¹ „A gyűjtőmunka fonalát nálunk nemrégén Brenner Imre csepeli muzsikusz segédlelkész vette fel újra, s folytatja a könyvtári kutató gyűjtőmunkát.” Sulyok Imre: *Mi volna ámentendő a régi protestáns himnológiai anyagból?* Az új énekeskönyv felé. A Református Egyetemes Konvent Elnöksége által Budapesten, 1943 februárjában rendezett énekügyi konferencia munkálatai. Debrecen 1943.

és szabadon bejárhattam a gimnázium pincéjében összegyűjtöttekhez lelkipozásra, meg persze élelmet és egyebeket is vittem nekik. Egy fiatal párt úgy eskettem össze, hogy kiengedték őket az oroszok, s ők utána visszamentek, mert tényleg kis munkának gondolták a „málenkij robot”-ot! Évek múlva jöhettek csak haza.

Szuchovszky Lajos úgy tért vissza a gyülekezetbe, hogy előtte saját magának kellett eltemetnie a feleségét a Csörsz utcában, ahol az ostrom közben meghalt. A nagyhéten aztán őt is agyvérzés érte. A szemem előtt történt az eset, megrázó volt. Ezek után én lettem Erzsébeten a helyettes, s amikor két év múlva látszott már, hogy Szuchovszky Lajos nem fog tudni visszatérni, és nyugdíjba ment, engem választott meg a gyülekezet lelkesének. Éppen ekkor, 1947-ben Kapi Béla révén megint lehetségesnek látszott, hogy ösztöndíjként kijussak Svédországba. Ordass Lajos azonban, aki 1945-től a püspököm volt, azt tanácsolta, hogy várjam meg az erzsébeti lelkészválasztást, majd egy év múlva utazzam ki. Ebből aztán már nem lehetett semmi, Ordass letartóztatták², és a határokat is lezárták.

- *Milyen munka folyt azokban az években a gyülekezetben?*

- A bombázások elpusztították Erzsébet nagy részét, sokan elmenekültek. Rendbe kellett hozni a sérült templomot, újra kellett szervezni a gyülekezet életét. A háború után nagy hangsúly került a szociális munkára, amiben egy diakonissza is a segítségünkre volt. Most, az Erzsébetre való visszakerülésünk óta történt, hogy az OTP-ben megszólított valaki, hogy milyen hálás nekem: két éve volt életük legszebb nyaralása Svájcban egy olyan családnál, akikhez annak idején egy segélyakció keretében ajánlottam be őket!

Az akkori idők ébredési hulláma is elérte a gyülekezetet, minden évben tartottunk evangélizációkat. Akkoriban kerültem közeli kapcsolatba Balikó Zoltánnal (diósgyőr-vasgyári lelkész, az evangélizációs mozgalom nagy alakja) is, akinek több fóti konferencián hallottam igehirdetéseit. Nagy hatással voltak rám. Ott ismerkedtem meg egyébként Kardos Ernőékkel is, akik akkor fiatal házaspárok voltak, és sokat ugrattak azzal, hogy nekem is meg kell nősnöm. De erre csak 1955-ben került sor. Kardos Ernő egyébként nyugalmazott kutatóintézeti igazgatóként idén kapott Széchenyi-díjat, s ma is aktív tagja a budahegyvidéki gyülekezetnek.

Nálunk, az erzsébeti gyülekezetben 1948-ban kezdett működni az énekkar az öcsém vezetésével, és színdarabokat is adtunk elő. Egy nyugdíjas színész vezetésével 1953 tavaszán többször is bemutattuk a Gestapo által meggyilkolt Kaj Munk dán lelkész és író „Az Ige” című drámáját, amit Ordass fordított magyarra. Fantasztikusan megrázó darab! Az egyik főszerepet, a papot egyébként Hafenschér Károly játszotta, aki akkor segédlelkész volt itt. Az előadásra készülve elmentem Ordasshoz néhány tanácsot kérni. Ez a börtönből való szabadulása utáni időben, első félreállítottsága idején történt, és akkor már a Márvány utcában laktak. Előzetesen tisztáztuk, hogy mikor érkezem hozzájuk, de emlékszem, ő már az utcasarkon várt azzal, hogy „nem kell látnia senkinek, hogy hozzám jössz, járjunk inkább egyet”. Így aztán séta közben beszélgettünk a darabról.

Ez most annak kapcsán is felidéződött bennem, hogy épp a napokban olvastam egy idézetet Kaj Munktól: „Az igazság nem az óvatos embernek való. Az óvatos embernek nem az igazság kell, hanem a dívány.”³ Lehet, hogy én negyven éven át ilyen óvatos ember voltam... Eleinte egyébként jóhiszeműen álltam a változásokhoz, a békekölcson-jegyzés kapcsán még cikk is jelent meg rólam mint az erzsébeti munkásság papjáról. Később azonban mindjobban láttam, hogy mi a politikai valóság, s egyre inkább a háttérbe kerültem.

² Erről lásd a Boleratzky Lóránddal készült beszélgetés 5. jegyzetét.

³ Boleratzky Lóránd: *Ötven éve halt mártírhálált Kaj Munk*. KerIg 1994/22.: 32-35.

- Voltak konkrét okai is ennek? Milyen volt a kapcsolata Ordass püspökkel, aki az utolsó nyilvános istentiszteleti szolgálatát éppen a pesterzsébeti gyülekezetben végezte?⁴

- Az énekkarunk fennállásának 10 éves évfordulója alkalmából 1958. június 15-én egy vasárnap esti egyházzenei hangversenyt rendeztünk, aminek igehirdetői szolgálatára Ordass Lajost hívtuk meg. Ezek voltak az 1956. október végén kezdődött második tényleges püspöki szolgálatának utolsó napjai. Éppen kapott egy levelet az ÁEH-tól, s azt mondta, hogy ha akarjátok és vállaltjátok a szolgálatomat, csak hétfőn bontom fel. Így lett, s valóban ez volt az utolsó Luther-kabátos igehirdetése.⁵

Azt egyébként nem mondhatom, hogy olyan közeli kapcsolatban álltam volna Ordass-sal, mint például Lupták Gyula nyáregyházi lelkész, aki korábban Cegléden tanítványa volt, vagy néhány más tisztelője és barátja. Háttérbe kerülésének apróbb okai és jelei voltak. Már később, a budai egyházmegyében történt, hogy miután egy lelkészgyűlésről temetés miatt előbb el kellett mennem, az ÁEH-val jó viszonyban levő egyik lelkész felháborodott, mintha én tüntetőleg vonultam volna ki. A nagybátyám, Várady Lajos mesélte ezt el utólag, aki esperesként az akkori vezetésben is benne volt. Egyébként én voltam az espereshelyettes, de amikor Várady Lajos halála után Koren Emilt választották meg esperesnek, az ÁEH kívánságára én csak egyházmegyei jegyző lehettem. Korennel is voltam annyira jóban, hogy elmondta ezt nekem. De még a 80-as években is jöttek azzal hozzám, hogy „miért haragszanak rád az ÁEH-ban”? Pedig nem voltam „ellenzéki”, legfeljebb az idők voltak sötétek. Akkoriban biztos nem örültek annak, hogy például a budapesti ÁEH-ban megkérdeztem, mi van a fasori gimnáziummal. De tényleg apróságok voltak ezek. Egyetlen komolyabb ügy volt, illetve komoly ügyet csináltak 1974-ben, a kelenföldi gyülekezet megalakulásának 50. évfordulójára rendezett ünnepi hetünk kapcsán.

- Mielőtt erről beszélgetnénk, kérem, meséljen arról, hogyan került Kelenföldre!

- 1966 elején 55 éves korában meghalt Uzon László, akit Kende György 1961-es eltávolítása után helyezett a püspök Kelenföldre. Nagyon nehéz szerepet vállalt ő azzal, hogy Kelenföldre jött, hiszen a gyülekezet jelentős része a lelkészüket tőlük elszakító egyházvezetés megbízottját látta benne. (Egyébként éppen most olvastam róla - még a 40-es évek végéről, szolnoki lelkészsége idejéből - egy szép történetet, hogy hogyan vitte el egy kitelepített családhoz a jászberényi szórványgyülekezetben összegyűjtött adományokat.⁶) Halála után az ÁEH mindenképpen Virágh Gyula ózdi lelkészt, borsod-hevesi esperest szerette volna felhozni Kelenföldre, a gyülekezet azonban, amelyben éppen elég nagy törést jelentett már Botta István másodlelkész és Kende György gyülekezeti lelkész eltávolítása, keményen ellenállt. Sok negatív információjuk volt a jelölről, őt semmiképpen nem akarták. Mikor már más név is felmerült, akkor javasolt engem Várady Lajos a kelenföldieknek, hogy így talán én is szóba jöhetek. Eljöttek Pesterzsébetre egy istentiszteletemre Kari Károly gondnok vezetésével, személyesen is összeismerkedtek velem, s utána engem hívtak meg. Ehhez kellett persze a felsőbb helyről való hozzájárulás. Mikor Káldy Zoltán püspök hívatott, hogy én kerülhetnék Kelenföldre, rögtön kérdeztem, mi ennek az ára. Az volt, hogy Virágh Gyula kerülhessen Erzsébetre. Hogyan ajánljam őt a gyülekezetnek, mikor tudom, hogy miért nem volt megfelelő Kelenföld számára? Vitánk végén Káldy a szokásos vehemens stílusában

⁴ Erről fénykép is látható, lásd: Ordass Lajos: *Önéletrajzi írások (folytatás)*. Válogatta, sajtó alá rendezte Szépfalusi István Bern 1987.: 867.

⁵ *Uo.*: 866. Ordass visszaemlékezéseiben nincs szó az említett levélről. Június 14-nél szerepel az a mondat, hogy „úgy értesültem, hogy az Elnöki Tanács ma hozta meg döntését”, illetve június 19-nél, hogy „ekkor kaptam Mihályfi Ernőtől a következő írásbeli értesítést...” (ami közli, hogy az Elnöki Tanács Dezséry Lászlót tekinti püspöknek).

⁶ Molnárné dr. Baranyi Dóra: *A jászberényi evangélikus szórvány-gyülekezet temploma (Kb. 1936-1966)*. KerIg 1994/22.: 37-38.

mondta, hogy ő a közelből szemmel tudja tartani, s amíg ő a püspök, vállalja érte a felelősséget. Így lett aztán Virágh Gyula az utódom, mikor én Kelenföldre kerültem. Egyébként a beiktatásomra feltűnően kevés „hivatalos” személy jött el, az Evangélikus Élet is csak egy rövid cikkben számolt be róla.⁷

- *Hogyan kezdte szolgálatát az új gyülekezetben?*

- Látod, ez fontosabb kérdés, mint egy lelkészválasztás! Nagyon hálás vagyok azért, hogy sok ismerősöm volt a gyülekezetben, és sok munkatársam lett. Hadd említsek meg néhányat közülük: Uzoni Lászlóné segített akkor az irodai munkában. De ott lakott nyugdíjasként Németh Irénke, a régi kelenföldi titkárnő is, aki korábban az 1941-ben egy elmeháborodott férfi által meggyilkolt Szántó Róbert mellett is dolgozott.⁸ Riecsánszky Lajos presbitert még Csepelről ismertem. Ott volt Komjáthy Jenő orvos, aki Kendeh Györgynek segített az LVSZ-hez továbbított gyógyszerkérelmek ügyében, s akinek édesapja Ordass kelenföldi lelkészsége alatt felügyelő volt; Isó Pál, aki pénzügyi szakemberként 1956 után Ordassék megbízásából részt vett a Sajtóosztály pénzügyeinek tisztázásában, amit a későbbi vezetés persze nehezményezett; vagy Kotsis Ivánék, akiknek balatoni házában sokszor pihent félreállítottsága idején Ordass Lajos. És semmiképpen nem szabad megfeledkezni Kari Károlyról, aki megválasztásomat is nagyon támogatta, és a következő évben gyülekezeti felügyelő, később egyházmegyei felügyelő is lett. Fantasztikus bölcsességével sok nehéz gyülekezeti és közegyházi helyzetben, Káldyék ellenében is segítségemre volt. Idén tavasszal, néhány hónappal 100. születésnapja⁹ után temettük el. A másodlelkészkről sem szabad megfeledkezni. Odakerülésem idején (egyébként már 1953-tól, nehéz időket végigélve) Rezessy Zoltán¹⁰ látta el ezt a szolgálatot. A házban lakott Ittész István, aki politikai okok miatt nem működhetett jogászként, és a gyülekezetben a fizikai munkán kívül például bibliaórák tartásában is részt vett. Azért említem ezt, mert vele párbeszédés Biblia-magyarzatokat is tartottunk! De folytathatnám a sort Ráth Szabolccsal, aki a presbitérium „énekkari megbízottja” volt, s később gondnok is lett, Sulyok Imre kántorral és még sok-sok hűséges emberrel. Olyanokkal is, akiket megemlítettem a kelenföldi gyülekezet templomáról és történetéről írt könyvecskékben¹¹, és olyanokkal is, akiket csak emlékezetemben és szeretetemben hordozok.

Visszatérve kelenföldi szolgálatom kezdetére: a látogatások jelentették talán a legnagyobb feladatot. Az előbb már említett munkatársak mondták el, hogy kik azok, akik azért nem járnak templomba, mert az Ordass-, Kendeh-, Botta-ügyek miatt csalódtak az egyházi vezetésben. A gyülekezetet sokszor nevezték a „reakció tűzfészkének”, mert szembekerült a vezetéssel. Ennek persze csak az volt az oka, hogy az egyházvezetés a gyülekezet érdekeivel szemben sorozatosan politikai szempontokat vett figyelembe. Szétzilálódott emiatt a gyülekezet, s ez még az én odaérkezésemkor is nagyon érezhető volt. A gyülekezettől eltávolodott embereket végiglátogatva, velük beszélgetve próbáltam őket visszahívogatni. Az igehirdetéseikben pedig igyekeztem úgy szólni, hogy abban valóban az Ige, az Evangélium hangja szólaljon meg.

Így sikerült lassan rendezni a helyzetet, újra megerősödött a gyülekezet lelki és anyagi tekintetben egyaránt. A „reakciós gyülekezet” megállapítással szemben mások olyan „oázis”-

⁷ *Beiktatták a kelenföldi egyházközség új lelkészét.* EvÉl 1966. május 1.

⁸ Bencze Imre: *Fél évszázaddal ezelőtt.* Lp. 1991/9.: 281.

⁹ Koren Emil: *Százszentdős Kari Károly.* EvÉl 1994. január 30.

¹⁰ Bencze Imre: † *Dr. Rezessy Zoltán.* Lp. 1992/5.: 175.

¹¹ Bencze Imre - Benczné Ruttkey Miklián Ágnes: *Épüljetek fel lelki házzá! Templomjárók kézikönyve (A kelenföldi evangélikus gyülekezet vázlatos története, templomának tanítása).* Bp. 1992.

nak tartották Kelenföldet, ahol igazi közösség van. Ez tulajdonképpen a régi lelkészeknek volt köszönhető, nekem csak „fel kellett melegítenem” a közbeeső éveket.

- *De ezt a nyugalmat megzavarta az a bizonyos 1974-es vizsgálat a jubileumi ünnepek után.*

- Utólag is nyugodt szívvel mondhatom, hogy a gyülekezetet ez nem zavarta meg, mert mi sohasem panaszkodtunk emiatt. A problémák egyébként már pár hónappal a novemberi megemlékezések előtt kezdődtek. Ugyanis mivel Reuss András másodlelkészünk, akit a gyülekezet és én is nagyon szerettem, szeptembertől teljes állású külügyi titkár lett Káldy Zoltán mellett, egy segédlelkészt akartak kiküldeni a nyakunkra, nyilván a mi „ellenőrzésünk” céljából is. De Rezessy Zoltánnal megegyeztünk, hogy ellátjuk ketten a feladatokat, és Ottlyk Ernő püspökkel is már korábban megállapodtunk abban, hogy nincs szükségünk segédlelkészre. Ő szeptember elején, egy külföldi útja előtt mégis kiküldte Turchányi Sándor segédlelkészt, aki azóta már rég külföldön él. Ő az elutasításom miatt Káldyhoz ment panaszkodni, aki felhívott telefonon, s én ekkor - ahogyan nem sokkal később megfogalmazódott a vád ellenem - „tisztelenül” beszéltem vele. (Egy évvel járt felettem a Teológián!) Berendelt magához, alaposan leszidott, de mikor Ottlykkal történt megállapodásunkra hivatkoztam, persze őt is támadta. Több fázison átment még az ügy, mindenesetre a végkifejlete egybeesett az évfordulós megemlékezéssel.¹²

Ezt a sorozatot igyekeztem nagyon alaposan előkészíteni. November 11-től 15-ig, hétfőtől péntekig minden estére terveztem egy evangélizációs igehirdetést, amit én tartottam volna, Rezessy Zoltánt, aki történelemtanár is volt, kértem meg a gyülekezet történetének ismertetésére, és minden este egy olyan énekkar énekelt, amelyik valamilyen kapcsolatban állt a gyülekezettel. Szombat estére Koren Emil esperest hívtam meg szolgálni. Az első este Rezessy Zoltán meggondolatlanul úgy kezdte előadását, hogy sajnós, nem minden anyag van meg a gyülekezet irattárában, mert az Ordass-sal és Kendehvel kapcsolatos anyagok hiányoznak. Ezen kívül egyébként ő gyakorlatilag felolvasta Komjáthy Miklós történésznek, egykori presbiterünknek még a háború után készült, az 1944-ig terjedő időszakra vonatkozó gyülekezettörténeti összefoglalását. Az első két este még csak a templomépítésig jutott a történet, nagy örömben voltunk együtt a teli tanácsteremben, de a harmadik napon berendeltek Ottlykhoz, mert persze ült ott az első este is egy besúgónő, - tudtuk, ki volt az -, aki jelentette (valószínűleg egyenesen az ÁEH-nak), hogy itt Ordassról lesz szó. Le kellett adnunk a Komjáthy-féle anyagot, (amit egyébként néhány évvel korábban Kari Károly gépelt le az Evangélikus Országos Levéltárban, mert előtte nálunk nem is volt meg), át kellett szervezni a beosztást. Az utolsó két napon már nekem kellett tartani a háború alatti és utáni időről szóló történeti előadást. Be kellett bizonyítanom, hogy a meghívóban kinyomtatott „Gyülekezet a viharban” cím (amit előzetesen az ÁEH-val jóváhagyattam!), valóban a háborús éveket jelenti és nem a szocializmus éveit! Így aztán ezeken a napokon én tartottam az egyházvezetés által elvárt mondanivalóval az előadást, és Rezessy vette át az igehirdetés feladatát.

¹² A segédlelkész kiküldésével kapcsolatos események jól rekonstruálhatók a Budapest-Kelenföldi Ev. Ek. Lt.-ában található 1974-es Lelkeszi Szolgálati Napló, a presbiteri ülések jegyzőkönyvei és a 61/1974. iktatószám alatti iratok alapján. Az ügyet egyrészt Ottlyk Ernő püspök Bencze Imréhez írt 1974. november 15-i levelének a segédlelkész javadalmának kifizetésére vonatkozó utasítása zárja le, amelyet a kelenföldi presbitérium november 23-i ülésén tudomásul vett. A levél utolsó mondata így hangzik: „Ezt a levelemet megküldtem D. Káldy Zoltán püspöknek, D. Koren Emil esperesnek, Turchányi Sándor segédlelkésznek.” Az EOL-ban az ÉEEK iratai között 279-8/1974. iktatószámon megtalálható példány hátoldalán a hosszabb lista áll: „Másolat: Budai esperesnek; D.Káldy Zoltán pp-nek; ÁEH-nak; Turchányi Sándornak”. Az ügy még nem volt teljesen lezárva, mert a segédlelkész fogadásával foglalkozik az Ottlyk Ernő által 1974. november 25-re kiküldött vizsgálóbizottság jelentése is (EOL ÉEEK Lt. 325-5/1974), és a november 21-i 345/1974. iktatószámú levelében a püspök „szeretettel értesíti” Bencze Imrét, hogy „1975. január 1-től Lehel Lászlót teljes munkaidőjű segédlelkészként a kelenföldi gyülekezetbe szolgálattételre” kiküldi.

Őt „korára való tekintettel” január 1-i hatállyal így is már a következő héten nyugdíjazták¹³, november 25-re pedig Ottlyk kiküldött egy vizsgálóbizottságot¹⁴, akik az egész napot Kelenföldön töltötték. Mindent töviről-hegyire átnéztek, engem alaposan kikérdeztek. Az egyik probléma az volt, hogy miért ment Ordassnak is meghívó.¹⁵ Természetesnek tartottam, hogy minden lelkésznek küldjünk, aki a gyülekezetben szolgált, így neki is. Csakhogy elkövettünk egy nagy hibát: Benczúr Lászlót kifelejtettük. Fejemhez is vágta Koren, a bizottság vezetője, hogy válogattam a papok között, pedig csak feledékenység volt! Ordass persze el sem jött, csak egy levelet írt¹⁶, de valahol olyan hír is elterjedt, hogy mi felállva, tapssal fogadtuk őt! Ezt a levelet annak idején Kari Károly óvatosságból félretette, és csak sok évvel később került az iktatott iratok közé. A vizsgálatnál a bizottság kérdésére sem beszéltem róla. A vendégszoba ügyét is nagyon vizsgálták, be kellett mutatni az előző évre is visszamenően, hogy kik szálltak meg ott. Én precíz ember voltam, megvolt a pontos kimutatásunk, tele kelet-németekkel. De az egyikük neve hasonlított egy akkori vezető NDK-s egyházi ember nevére, ezért azt hitték, hogy én a hivatalos egyházon kívül akarok külügyi kapcsolatokat kiépíteni! Szörnyű butaságok voltak ezek! Sajnálatra méltók azok az emberek, akik végigcsinálták ezt. Itt élnek ma is közöttünk, rengeteg jószándék volt és van bennük, de mégiscsak elkötelezték magukat abban az időben annak a politikai vonalnak. Sok minden mást is vizsgáltak, még a prédikációs vázlataimat is. Készítettek egy jelentést, aztán Ottlyk és Káldy behívatott. Jól kioktattak, és közölték a büntetést. Fél évig a főistentiszteleti prédikációimat írásban előre be kellett mutatni és két évig nem mehettem külföldre. Arra is felszólítottak, hogy a presbitériumból el kell távolítani a „reakciós” elemeket. Hamarosan tartottunk tisztújítást, de ilyen ok miatt nem maradt ki senki a presbitériumból. Engem viszont minden egyéb közegyházi dologból kihagytak ezután, például az Evangélikus Élet szerkesztőbizottságából is, pedig eleget dolgoztam már addig sajtó ügyben.

- *Kelenföldön azonban mégis sok olyan dolog megvalósult, ami máshol alig vagy egyáltalán nem. A már emlegetett vendégszobára gondolok például, vagy a sári pihenőházra, nagyszabású ifjúsági alkalmakra, a sepsiszentgyörgyiekkel való testvérgyülekezeti kapcsolat korai felvételére, a kolumbáriumra, és biztosan lehetne még folytatni a sort.*

¹³ Ottlyk Ernő 1974. november 24-i 339/IV.b./1974. sz. levele dr. Rezessy Zoltánnak (másolat). *Budapest-Kelenföldi Ev. Ek. Lt. 1974. évi iratok, 81/A/1974.*

¹⁴ Ottlyk Ernő 1974. november 19-i levele Koren Emilnek. *EOL ÉEEK Lt. 325/1974.* A levél 8 pontban fogalmazza meg azokat a kérdéseket, amelyekre a bizottság 5 példányban beküldendő jelentésében választ kért. (Erre a jelentésre utalt már a 10. jegyzet. A levelet már publikálták: Ordass *i.m.* 927.)

¹⁵ „Bizottság azon a nézeten van, hogy a meghívó elküldése, az elküldésnek tudomásulvétele Bencze Imre részéről az éberségnek és a meggondoltságnak hiányára mutat. Elsősorban nem azt tartja a bizottság 'izgalmasnak', hogy mi történik, ha [Ordass] eljön, hanem azt, hogy egy ilyen meghívás birtokában módja van dokumentálni azt, hogy elszigeteltsége miatt nincs módjában részt venni a gyülekezet örömében, s ezzel, ennek esetleg egyeseknek adott közlésével, ismét aláhúzhatja és tudatosíthatja egyházpolitikai magatartását. Hogy ilyen közlés bárki felé történt-e Ordass részéről, nem dokumentálható, de hogy erre az egyházpolitikai szempontra sem figyelt Bencze Imre, ebben is az éberség, s az összefüggések felismerésének hiánya rejlik.” *EOL ÉEEK Lt. 325-5/1974. Jelentés a kelenföldi gyülekezetben lefolytatott vizsgálatról, 1974. november 25-én.*

¹⁶ Ordass Lajos 1974. november 10-i levele a Kelenföldi Evangélikus Gyülekezet Vezetőségének.: „Szíves meghívásukat a Gyülekezet főnállása 50-ik évfordulójának megünneplésére hálás szívvel megköszönöm. A megemlékezésbe és a hálaadásba lélekben magam is bekapcsolódom és megköszönöm Istennek, hogy a Gyülekezet 50-éves életfolyamába négy esztendőre az Ő szent akarata szolgálattételre engem is beállított. Úgy gondolom: aligha szorul közelebbi indoklásra, hogy - bár Isten mindedig kegyelmesen megtartotta egészségemet - elszigeteltségemben miért nem tudok ünnepi egybegyülekezésükön személyesen részt venni. De: 'Bizonyosságom az Isten, mely igen vágyakozom mindannyiótok után a Krisztus Jézus szerelmében. ... ' (Filippi: 1:8-11.) Mély tisztelettel: Ordass Lajos”. *Budapest-Kelenföldi Ev. Ek. Lt. 1974. évi iratok. 74-8/1974.*

- Azt szoktam mondani, hogy külön-külön isteni csoda ezeknek a dolgoknak a létrejötté. Egyszer egy vendéglelkész szóvá tette, hogy egy ekkora épületben kellene lennie vendégszobának, amit ezután ki is alakítottunk. Nekiálltunk, sikerült, és a 70-es, 80-as években valóban sokan megfordultak itt. A sári ház ötletét dr. Erényi Júlia orvosnőtől kaptuk, aki miután egy lelkigyakorlaton vett részt Svájcban egy egyházi üdülőben, azzal jött haza, hogy milyen jó lenne nekünk is valami hasonló! Akkor üresedett meg a csabdi parókia, először azt néztük meg, de nem felelt meg az elképzeléseinknek. Aztán mikor 1981-ben Jakab Miklós elkerült Súrról, Zászkaliczky Péter bakonycsernyei lelkész lett ott a helyettes, ő ajánlotta Súrta. A megvalósuláshoz azonban szükség volt dr. Nagy István fejér-komáromi esperes támogatására, ugyanis az ő ÁEH-s kapcsolatai tették lehetővé egy hivatalos megállapodás megkötését. Ebben persze ki kellett kötnünk, hogy pénzt nem kérünk az ottani pihenésért, és ifjúsági alkalmakra nem használjuk az épületet.¹⁷ Később azért megtaláltuk a módját, hogy gyerekeket és fiatalokat is táboroztassunk ott. De a pihenőház akkori egyedi voltát és Nagy István fontos szerepét mutatja az, hogy mikor a vári gyülekezet is hasonló ötlettel állt elő, Ottlyk Ernő azzal hárította el őket, hogy ezt Bencze Imréék a nagy családjukra való tekintettel kapták. (Akkor persze már a negyedik gyerekem is túl volt az érettségien.)

Tudomásom szerint ugyanilyen úttörő kezdeményezés volt a 70-es évek közepén egy gyülekezeti diakóniai munkás alkalmazása Kelenföldön. Görbicz Sándorné betegeket, időseket látogatott és gondozott nagy hűséggel, hivatalos félállásban elsőként az evangélikus egyházban.

A sepsiszentgyörgyiekkel való testvérgyülekezeti kapcsolat tulajdonképpen a 40-es évek elejéről származik, az Észak-Erdély visszacsatolása utáni időkből. Évtizedeken keresztül nem lehetett ezt ápolni, de 1984-ben, az LVSZ budapesti Nagygyűlését felhasználva újra felvettük a kapcsolatot. Akkor járt nálunk a lelkészük, Bajka Katalin, és a következő években már megsaporodtak a találkozások. Csomagok kijuttatásával, ottaniak vendégül látásával igyekeztünk segítségükre lenni. Ez persze még nem az 1989 után indult „hivatalos” testvérgyülekezeti kapcsolatok ideje volt! Közben - persze csak több évvel azután, hogy a finnországi testvérgyülekezeti mozgalom megindult - már Kelenföld is kaphatott onnan társat, a helsinki Kulosaariból.

- *Én is emlékszem ennek kezdetére, mert az énekkar 1987-es finnországi útja volt az első lépés ebben a kapcsolatban.*¹⁸

- Finnországi testvéreinktől olyan támogatást is kaptunk, amit aztán tovább tudtunk adni az erdélyieknek, így segítettük anyagilag a sepsiszentgyörgyiekkel közös gyülekezetet alkotó kézdivásárhelyiek templomának tatarozását. Istentiszteleteinken együtt imádkoztunk az erdélyi és finnországi testvérgyülekezetünkért. 1988-89-ben jó egy éven át erdélyi

¹⁷ „M e g á l l a p o d á s, mely létrejött 1981. szeptember 26-án a sári evangélikus gyülekezet tanácsa, valamint a kelenföldi evangélikus gyülekezet egyháztanácsa között a sári lelkészlakás használata tárgyában. 1. A sári evangélikus gyülekezet /használatba adó/ a Fejér-Komáromi Egyházmegye elnökségének jóváhagyásával hozzájárul ahhoz, hogy a kelenföldi ev. gyülekezet /használatba vevő/ a jelenleg üresen álló lelkészlakást - /Súr, Petőfi u. 41.sz./ - a kelenföldi gyülekezet idős, - gyülekezeti munkás - , pihenni vágyó tagjai részére üdülés céljából használatba vegye. ... 5. A használatba vevő kötelezettséget vállal arra, hogy a sári lelkészlakást kizárólag diakóniai munkásai, pihenni vágyó gyülekezeti tagjai üdültetésére használja. ... 7. A lelkészlakásban üdülők kötelesek nevüket, állandó lakhelyüket, a tartózkodás kezdetét és végét az e célra felhasználandó vendégkönyvbe beírni. A vendégkönyvet, az ott feltüntetett adatok hitelességét a Fejér-Komáromi Egyházmegye esperese ellenőrzi. 8. A kelenföldi gyülekezet azoktól a tagjaitól, akik a sári lelkészlakásban pihennek, semmiféle anyagi ellenszolgáltatást nem kér. ...” *Budapest-Kelenföldi Ev. Ek. Lt. 1981. évi iratok. 41-12/1981.* (Ugyanezen a számon ugyanazzal a dátummal található egy másik aláírt, lepecsételt megállapodás „Módosítva!” megjegyzéssel.)

¹⁸ „Kölcsönös megkeresések eredményeként Helsinki egyik kerülete, a szigeten lévő Kulosaari választotta Kelenföldet testvérgyülekezetnek, és az elutazás előtt közvetlenül hagyta jóvá dr. Nagy Gyula püspök ezt a kapcsolatot.” Pröhle Henrik: *Hangversenykörút Finnországban.* EvÉl 1987. november 29.

menekülteket fogadó központ is lett gyülekezetünk¹⁹, amíg aztán Bolla Árpádék át nem vették ezt a munkát.

A kolumbáriumot is ebben az időben alakítottuk ki a templom alagsorában²⁰, amelynek nagyobb részét már a 70-es évektől kezdve bérbe adtuk. Annak idején jogászunk két évig nem mert belevágni az ügybe, de fontos volt a gyülekezet anyagi forrásait bérleti bevételekkel is megtámogatni. A kolumbárium ötletét egyébként Erzsébetről hoztam, ahol eleve úgy épült a templom, hogy kripta volt alatta, és az 50-es évek elejéig, amikor szigorúbb szabályokat hoztak, temettünk is oda. A kelenföldi kolumbáriumot elsősorban azzal a céllal hoztuk létre, hogy itt olyanoknak is, akik leszármazottak nélkül halnak meg, méltóképpen meg tudjuk őrizni a hamvait.

A politikai változásokkal egy időre esik annak a nagy közös akciónak a lebonyolítása, melynek során a templom melletti-mögötti játszótéren felállítottuk a bibliafordító Károlyi Gáspár emlékkútját.²¹ Azért érdekes ez, mert különböző felekezetek és a kerület összefogásából született meg a kút, de a kezdeteknél még a Tanáccsal működtünk együtt, a felavatásnál pedig már az Önkormányzattal. Fel kellene egyébként még deríteni annak történetét, hogy az 1952-ben történt utcanév-változtatásoknál hogyan kapta a templom körüli Zsoltár és Biblia utca Magyarai István sárvári prédikátor, illetve Könyves György lutheri könyveiért megégetett mártír nevét. Valószínűleg nagy bátorság kellett akkor ilyen nevek javasolásához!

- *Sokat lehetne még Kelenföldről kérdezni és beszélni, de ha már szóba került Magyarai István, hadd térjünk át Imre bácsi történelmi kutatásaihoz. Úgy tudom, mostanában éppen Magyarai Istvánnal foglalkozik.*

- Nemrég készültem el a munkámmal, most adtam le egy történésznek, és izgalommal várom, hogy javasolni fogja-e a kiadását. „Magyarai István sárvári prédikátor munkái és élete” címmel írtam meg ezt a 250 gépelt oldalnyi tanulmányt.

Lehet, hogy igaza volt feleségemnek, aki egyébként kezdeményezőkézségével és aktivitásával a gyülekezeti munkában is mindig legfőbb segítőm volt, amikor azt mondta, hogy a történelemmel való foglalkozás a világtól és a színvallástól való visszahúzódtást jelentette nekem. A történelmet és az egyháztörténetet mindig is szerettem, Sólyom Jenő hatását is említettem már. Különösen is a XVI. század, a reformáció százada érdekelt, amelyben sok fehér folt van még ma is. Több egyháztörténeti témájú cikket írtam az Evangélikus Életbe és a Lelkipásztorba. Ezek között három olyan téma volt, amivel kutatóként foglalkoztam. Az első témát Schulek Tibor komáromi lelkésztől kaptam, aki a rá 1963-ban büntetésként kiszabott nyugdíjaztatása után Budapestre költözve az édesapja által tervezett kelenföldi templomunkba járt. Itt volt halála után a búcsúztatása is.²² Ő ajánlotta, még 1967, a reformáció 450 éves évfordulója kapcsán, hogy Sóvári Soós Kristóffal kellene foglalkoznom, akit egy másodvonalbeli reformátornak tartottak, pedig tulajdonképpen egyszerűen nemesember volt, aki egyházi írásokat is kiadott. A nevéen kívül Schulek Tibor sem tudott róla semmit. Levéltári kutatásokkal jónéhány életrajzi adatát sikerült kiderítenem, életéről és munkájáról az elkövetkező években egyházi és világi folyóiratokban is jelenttettem meg cikkeket.²³ A következő nagyobb témám Luther születésének 500. évfordulója kapcsán

¹⁹ tszm[Tóth-Szóllós Mihály]: *Egyházunk menekülteket segítő szolgálata*. EvÉl 1988. június 19.

²⁰ Bencze Imre: *Kolumbáriumavatás*. EvÉl 1989. június 25.

²¹ Bencze Imre: *Károlyi Gáspár-emlékkút*. EvÉl 1990. december 2.

²² Bencze Imre: *Dr. Schulek Tibor (1904-1989)*. EvÉl 1989. június 4.; Botta István: *† Schulek Tibor 1904-1989 (Emlékbeszéd a Budapest-Kelenföldi Egyházközség templomában dr. Schulek Tibor 1989. május 31-i búcsúztatása alkalmával)*. KerIg 1989/3.: 32-39.

²³ Bencze Imre: *Sóvári Soós (!) Kristóf halála 350. évfordulóján*. EvÉl 1970. augusztus 2.; Bencze Imre: *Adalékok Sóvári Soós Kristóf életéhez és műveihez*. Magyar Könyvszemle 1971/2-3.: 194-196.; Bencze Imre:

Cordatus Konrad volt, Luther Budáról indult küzdőtársa.²⁴ A harmadik pedig a már emlegetett Magyar István, aki iránt érdeklődésemet valóban a kelenföldi utcanév keltette fel.

Hadd említsek még egy témát, ami talán kapcsolódik a történeti érdeklődésemhez is! A nyolcvanas évek elején egy fiatal építész mérnök-hallgató, Krähling János hívta fel a figyelmünket a kitelepítések és elköltözések miatt elárvult tolnai templomokra, közöttük is Kalaznóra. Mentsük meg a pusztulástól a 200 éves, gyülekezet nélküli Isten házát! Nagyot dobbant a gondolattól a szívem: hiszen Hessenből jött anyai őseim első településhelye ez a szép dombvidék. Énekkarunk tagjai is lelkesen reagáltak reá, mert jó lehetőséget kínál ez valamiféle zenei központ kialakításához. Baráti körünk felvállalta a templom gondozását, csinosítását és esztendőnként legalább egy nyári zenei tábor megrendezést.²⁵ Azóta be is indult ez a munka. Még Lackner Aladár esperes segítségével, egy németországi segélyszervezet támogatása révén a templom tornya és tetőzete megújult, az énekkarosok pedig a templombelső és a nyílászárók javításán dolgoztak. Örömmel szolgállok ebben a templomban is, ahol most évente csak néhányszor szólal meg Isten ígéje.

- Imre bácsitól hallottam már, hogy minden munkatársától tanult valamit. Kelenföldi búcsúzásakor úgy fogalmazott, hogy az Úristen angyalokat is küldött mellé segítőkül. Nyugdíjasként hogyan látja szolgálatát?

- Hálásan emlékezem szolgálati éveimben Isten bölcs és hűséges vezetésére. Még azt is jóra fordította, „ami rosszat terveztek ellenem” (1Móz 50,20). Így attól kezdve, hogy 1988-ban egy kis csoport meglepetés-, mondhatnám puccsszerűen felmentetett az igazgató-lelkészi feladatok alól, lassan érlelődött bennem a nyugalomba vonulás gondolata. Ez 1991 végén meg is történt. Isten azonban megadta, hogy azóta sokkal tágabb igehirdetési, evangélizációs, missziós szolgálatok (Kassa²⁶, Erdély), publikációk lehetősége áll előttem. Mert a hivatalból ugyan nyugdíjba vonultam, de Isten ígéjének szolgálatát folytatom, amíg Ő akarja és engedi.²⁷

(1994. július)

A kérdező: Ittész András

In: *Nem voltam egyedül. I. kötet*
Beszélgetések az evangélikus közelmúltról
Magyarországi Evangélikus Ifjúsági Szövetség, Budapest, 1995.

Sóvári Soós Kristóf teológiai iránya. Lp. 1978/7.: 415-421.; Bence Imre: *Sóvári Soós Kristóf irodalmi ambíciói.* Irodalomtörténeti Közlemények 1981/2.: 181-183.

²⁴ Bence Imre: *Konrad Cordatus, Luther Budáról indult küzdőtársa.* Tanulmányok a lutheri reformáció történetéből. Szerkesztette Fabiny Tibor Bp. 1984.: 132-149.

²⁵ Bence Imre: *Kalaznó élt 270 évet.* Lp. 1990/7-8.: 222-223.; Bence Imre: *Kalaznó.* EvÉl 1992. február 23.

²⁶ B[ence] I[mre]: *Kassai magyar evangélikusok között.* EvÉl 1993. december 19. A Magyarországi Evangélikus Külmissziói Egyesületben végzett szolgálatait nem említette külön Bence Imre, akit néhány héttel beszélgetésünk után megválasztottak az egyesület egyházi elnökévé. *Külmissziói ajánlások.* EvÉl 1994. augusztus 28.

²⁷ Bence Imre: *Pályám emlékezete - Áramlatok sodrásában* Lp. 1994/9.: 323-324.